

Civilizație montană

Plutăritul în zona Văii Repede

Vasile Popovici

Director Căminul Cultural Repede

Întreaga zonă a localității Repede, județul Maramureș este dominată de terenuri acoperite cu vegetație forestieră, suprafața fondului forestier fiind apreciată la 7. 231, 00 hectare. Destinația terenurilor impus prin natura acestora o anumită ocupație a populației care s-a dezvoltat în timp, aceea de valorificare a lemnului, a produselor pădurilor, a meșteșugurilor tradiționale necesare asigurării ascendenței locuitorilor și asigurarea veniturilor pentru viața de zi cu zi.

În perioada Primului Război Mondial și în perioada următoare, până la construirea căii ferate înguste pe ruta Leordina-Poenile de sub Munte, transportul masei lemnoase în special cel de esența rășinoasă s-a efectuat pe apă prin intermediul unor instalații numite plute.

Pe râul Kiroaia (*azi RepedeTomnatic*), plutăritul era foarte bine dezvoltat.

Localnicii așezați pe versantul drept sau stâng al râului Kiroaia și-au încropit o adevărată ocupație, cea de plutărit. Această ocupație s-a menținut până după cel de-al Doilea Război Mondial.

Plutăritul pepărâului Kiroaia cu afluenții săi și rețeaua hidrografică a comunei au oferit condiții prielnice pentru funcționarea plutăritului.

Adâncimea, panta și debitul râurilor Kiroaia, Ruscova, Vișeu până la vărsarea în râul Tisa din Valea Vișeuului, stabilitatea malurilor și substratul geologic au înlesnit dezvoltarea acestei îndeletniciri, denumit - *plutărit*.

Bătrânii satului își aminteau și povesteau de vremurile când plutele se formau la Berescu și se revizuiu în centrul comunei în dreptul locuinței unui evreu – Maller Onciul. Locuința se află la confluența râului Kiroaia cu râul Ruscova. Aici avea loc schimbul muncitorilor, plutașilor (*cărmaneci*). Aceștia continuau drumul cu plutele pe apa râului Ruscova, Vișeu până în Bocicioiu Mare unde tablele cu bușteni sunt predate altor plutași ce continuau drumul pe râul Tisa până la destinație.

Întrucât debitul nu era suficient de mare, pe cursul râului Kiroaia au fost ridicate mai multe baraje (*hati*) în Berescu, Micu, Poleanca (Ruspoleanka), Vinderel, Vaverecenyi, Hamovanka și centrul comunei (imediat după ce râul iese din defileu-vale îngusta, adâncă și lungă săpată de apa curgătoare din aceasta regiune muntoasă).

Se apreciază că până la construirea liniei ferate înguste Leordina-Poenile de sub Munte-Socolău, pe apele râului Kiroaia se plutărea o cantitate semnificativă de lemn, circa 183. 000 mc lemn rășinos.

La fiecare baraj, stăvilar, în termeni locali *hait*, era angajat un paznic (vărtaș) cel care asigura securitatea barajului (*haitului*), deschidea și închidea porțile după un program stabilit.

Pentru ca plutele să alunece cu ușurința pe șuvoiul de apă era necesar un anumit debit de apă și de aceea închiderea și deschiderea barajelor trebuia sincronizată. Apa asigura deplasarea plutei de fiecare dată. Prin canalul de scurgere se acorda un avans de apă, așa numit - *VORWASSER*. Unda/jetel de apă trebuia să aibă un avans de circa o oră pentru a putea, ca plutele să nu se așeze sau să ajungă pe uscat. Pentru început se deschideau haiturile de la *FUNDURI* iar mai apoi cele din aval în așa fel încât apele să se întâlnească la un moment dat iar șuvoiul de apă să fie cât mai mare. Plutele nu

trebuiau să ajungă una pe alta, motiv pentru care acestea se lansau pe apă la un interval de cca. 10-15 minute.

În fiecare sector de plutărit funcționa o echipă de intervenție formată din 3 sau 5 muncitori care se deplasa în același timp cu plutele. Deplasarea echipei de intervenție se efectuaua căruța iar mai târziu cu mașina, intervenind în caz de nevoie. Plutașii de pe Valea Kiroaia conduceau plutele pe o distanță destul de apreciată, până în Petrova, iar uneori până în Bocicoiu Mare, Plutăritul prezenta un mare grad de risc datorat coticurilor, nivelului, înălțimeapei curgătoare și a curbelor în formă de arc (Smerecenei, Bodnarika, Volosini, Ped Elma), stâncăriilor Moloșnec din Repedea, ruperi de nori și confluența râului Kiroaia cu r. Ruscova, r. Vișeu, confluența râul Vișeu cu râul Tisa.

Viteza de deplasare a plutei era de 13-15 și 20 km/oră, în funcție de anotimp și starea vremii. Distanța de 30 km (Poleanka-Petrova) se parcurgea în două ore primăvara și în 4 ore toamna când debitul de apă era mic.

Legarea plutei presupunea, răbdare, pricepere și îndemănare. Iarna, lemnul era fasonat din pădure și se așeza în stive pe malul apei iar primăvara se formau plutele. Fiecare plută cuprindea una, două, trei, până la cinci table sau plase. Plasa din față se numea *BUZAR* iar cea din coada *CODAR*. În schema de legare (*echipament ce servește ca suport muncitorilor care lucrează la înălțime*), lemnul se sorta în funcție de mărime. *BUZARUL* se forma din lemnul cel mai subțire și de aceeași dimensiune pentru a putea aluneca cu ușurință pe unda de apă.

Următoarele table aveau pe margini bușteni mai lungi. Dacă o tablă cuprindea 20-30mc lemn rotund, înseamnă că o plută de 5 table însuma 100-150 mc. *BUZAR*-ului era atașat un buștean numit *CALADĂU*. Pe acesta se fixa cârma iar buștenii erau găuriți și legați cu *ȘPRANGA*. Cârma era de fapt o prăjină lungă de 7-8 metri numită *CONDEI* și o lopată din lemn de fag. Cârma se fixa pe *CALADĂU*, un fel de jug prins în cuie. Plutele mari erau dotate cu două cârme (*doi plutași pe buzar și un al treilea putea fi pe codar*). *Codarul* era prevăzut cu un cablu de ancorare.

De regulă, plutăritul începea în luna aprilie odată cu topitul zăpezii și venirii ploilor de primăvară și ținea până în toamnă târziu.

Plutăritul se putea practica doar în baza unei autorizații speciale și era interzis pe timp de noapte.

Pe timp de iarnă plutașii lucrau în pădure, pregăteau lemnul pentru sezonul următor. Unelte folosite erau *ȚAPINA*, *COARBA* (*un fele de șfredel, burghiu*), *TĂIACUL* (*unealta ce sălta lemnul și acosta pluta*) și *ȘPRANGA*. La mal, pluta era legată de un stâlp numit *CAZĂC*. Plutăritul prezenta unele avantaje (*transport ieftin, nu era poluant și se transporta în dimensiuni mari în catarg*) dar și unele dezavantaje (*lemnul se îmbiba cu apă*).

Despre aceste evenimente au fost relatate mai multe istorii...

Priaia Janos, din comuna Repedea, casa numărul 463, om cu o vârstă înaintată, păstrând în minte anumite date și întâmplări istorice despre localitatea Repedea, folosind tradiția orală păstrată din tată în fiu, în ziua de 20 mai 1998, aflându-se în biroul domnului Ivan Caniucă, secretar al comunei Repedea din acea perioadă, a relatat că plutăritul de pe apa râului Kiroaia a fost coordonat în timpul Imperiului Austro-Ungar și în timpul ocupației maghiare de către germanul MILLER, iar în timpul Regatului României de către FEHIR. , tot de origine germană, ambii specialiști în domeniul plutăritului. Aceștia au colaborat cu organizatorii plutei din *Poienile de sub Munte și Rahău* (*actualmente în Ucraina, Regiunea Zakarpatea, Raionul Rakhiv*), nominalizându-i pe plutași vestiți ai timpului precum Miculaiciuc Dumitru, zis Bilan, Clipei Iacob, Caniucă Iakob, Cinar Ilie, Miculaiciuc Alexa a lui Pavel, Curac Ioan, Beuca Maxim, Benzar Ioan, Crasiuc Alexa, zis Merkelei, Cinar Mihai, zis Kotiș, Beuca

Dumitru, zis Ioușca, Popovici Grigore, tatăl lui Popovici Vasile din cătunul Valea Lespedea, Sauca Vasile și alții.

Prin intermediul izvoarelor istorice scrise cât și cele nescrise se atestă faptul că groful TELEKY, pentru stabilitatea muncitorilor a plutașilor la muncă, încheia contracte de muncă cu aceștia. Un asemenea contract s-a încheiat la data de 19 septembrie 1858 între groful Teleky și muncitorii Skaluba Pavel din Poienile de sub Munte, Kobel Ivan din Repedea.

Începând cu anul 1929, *(în Repedea a fost pusă în funcțiune o fabrică de cherestea de către industriașul și proprietarul evreu KACIKA ARNOLD, fabrica ce a funcționat până în toamna anului 1944 când a fost incendiată și arsă de către trupele în retragere ale celui de al Doilea Război Mondial)*, tablele au plutit pe apele râului Kiroaia până în dreptul măcelăriei și a casei lui Maier Onciul, situată pe versantul stâng al râului Kiroaia. Aici plutele se opreau, se desfăceau se încărcau și se transportau la fabrica de cherestea din locul numit Lujana. Lângă măcelărie și casa lui Maier Onciul, o perioadă de timp a fost sediul autorităților locale, Primăria, Poliția și Jandarmeriei.

Fabrica de cherestea a industriașului privat Kacika Arnold, *(deportat în primăvara anului 1944 din motive rasiale de către autoritățile maghiare, conducerea fiind preluată până în toamna anului 1944 de către BENICZHY GYULA)*, deținea următoarele echipamente și instalații: mașină cu abur cu o forță motrică de 80 cai putere, cazan, doua gater pentru debitat lemn, doua strunguri și o mașină de strungjit.

În cadrul fabricii de cherestea au lucrat cca. 150 persoane de diferite vârste și sex. Muncitorii erau repartizați pe diferite sectoare ale fabricii, pe diferite activități în raport cu aptitudinea, priceperea și puterea de muncă.

În anul 1944 producția de cherestea produsă în fabrică este de circa 10.000-15.000 mc.

În perioada practicării plutăritului și în sprijinul producției de plute, pe raza comunei au funcționat două fabricuțe ce confecționau canje pentru plute, una la locul numit , , Iasenuske, , condusă de Ruseniuk Vasile, acesta a fost și morar la moara Lujana-Iasenuske și altă fabricuță în cătunul Tomnatic, supravegheată de către Reteaznik Ștefan, fiul lui Reteaznik Olexa și Reteaznik Maria căsătorit cu Ruseniuc Ana, fiica lui Ruseniuc Vasile și Ruseniuc Eudochia, născut la data de 6 august 1860 în comuna Bogdan, pe atunci teritoriu aparținând Cehoslovaciei, iar în prezent Ucrainei, decedat la 11 martie 1937 în Repedea.

Cânjele se confecționau din nuiele de arbuști. În fiecare fabricuță lucrau 5-7 muncitori care confecționau nuiele iar 2-3 persoane erau angajați pentru fasonarea și transportul nuielelor de la locul fasonării până la fabricuțe.

Imediat după cel de al Doilea Război Mondial, după construirea liniei ferate înguste, de la fabrica de cherestea și până în Tomnatic, plutăritul încetează să funcționeze, transportul buștenilor făcându-se cu trenulețul pe calea ferată îngustă până în Leordina iar mai apoi cu mijloace auto, remorci și camioane.

Plutăritul a dispărut ca îndeletnicire zonală, fabrica de cherestea a fost distrusă prin incendiere în toamna anului 1944, linia ferată îngustă (CFF) Leordina-Repedea a fost demontată în perioada anilor 1970-1972 iar haiturile s-au colmatat. Au rămas munții, întinsele păduri de foioase și rășinoase în care trăiesc animalele sălbatice, ursul, cerbul căprioara, râsul, cocoșul de munte. Pe dealuri se dezvoltă în liniște păduri de fag, stejar, mesteacăn, frasin, tei și ulm.

În râurile cu apă limpede se bucură de viața păstrăvul și loștrița iar în mintea oamenilor cu părul nins a rămas o comunitate vie, cu obiceiuri, tradiții și îndeletniciri neuite.

Informații obținute de la Popovici Stefan, zis „Mascali”, născut în anul 1925 și Ioan Caniucă, zis „Secretar”, născut în anul 1928.

Tehnoredactare – Vasile Popovici, 07. 04. 2019, în localitatea Repedeș.

ПОПОВИЧ ВАСИЛЬ

ГІРСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ - ПЛОТНИЦТВО В ДОЛИНІ РУСКОВО

В цілій зоні місцевості Репедя (Кривий), Марамороського повіту перважають землі покриті лісовою рослинністю, а площа лісового фонду оцінюється в 7. 231, 00 га. Призначення землі через її природу наклала певну зайнятість населення, яка розвивалась з часом, валоризація деревини, лісових продуктів, традиційних ремесел, необхідних для забезпечення виживання мешканців, їх доходів, для повсякденного життя.

Під час Першої світової війни і наступного періоду, до побудови вузької залізниці на маршруті Леордіна-Поєніле де суб Мунте (Поляни) транспортування деревної маси, особливо хвойних порід, здійснювалося на воді через установки, що називаються плотництво.

На річці Кіроя (сьогодні Репедя- присілок Томнатік) плотництво було дуже добре розвинене. Місцеві жителі, розташовані праворуч або ліворуч від річок Кіроя, створили справжнє заняття, плотництво. Ця окупація тривала до Другої світової війни.

Плотництво на річці Кірої з її притоками і гідрографічною мережею комуни створило сприятливі умови для експлуатації цього заняття.

Глибина, схил і течія річок Кіроя, Рускова, Вішеу, аж до розливу в річку Тису в долині Вішеу, стабільність берегів і геологічний субстрату сприяли розвитку цього заняття, званого - плотництво.

Старожили села згадують і розповідають про часи, коли плоти формувалися в Береску і плавали до центру комуни, напроти будинку єврея - Маллера Онцюля. Його будинок був розташований коло злитт річки Кіроя з рікою Рускова. Тут відбувався обмін робітників, плотників. Вони продовжували свою подорож з плотами на річці Рускова, Вішеу аж до Великого Бичкова, де плоти були передані іншим бокорашам, які продовжували свою подорож плавання по ріці Тиса аж до місця призначення.

Тому що потік не був достатньо глибоким, вздовж річки Кіроя було зведено кілька дамб (гаті) в Береску, Міку, Полянка(Русьполянка), Віндерел, Ваверечені, Гамованка і центр комуни (зразу після виходу річки з вузької долини , глибока і довга проточна вода тече далі в цьому гірському регіоні).

Вважається, що до будівництва вузької залізничної лінії Леордіна-Поєніле де суб Мунте-Соколау, на річці Кіроя плавала значна кількість деревини, близько 183 000 м3 смолистої деревини.

На кожній дамбі, у місцевому висловленні гаті, був найнятий (охоронець), той що відповідав за безпеку гаті, відкривав і закривав ворота за встановленим графіком.

Для того, щоб плоти легко ковзали по водному потоку, потрібний був певний потік води, тому закриття і відкриття дамб повинно було бути синхронізовано. Вода кожного разу забезпечує переміщення плотів. Через дренажний канал подається потік води, так званий VORWASSER. 1. . Течія/струмінь води має бути заповнена приблизно на годину вперед, щоб не дозволити плотам сісти або приземлитися. На початку відкривалися перші гаті , а потім в нижній течії, щоб води у певний момент зустрілися, а потік води був би

більшим. Щоб плотам не доводилося стикатися один з одним, їх запускали на воді в діапазоні прибл. 10-15 хвилин.

У кожному плавучому секторі існувала група рятування, що складалася з 3 або 5 робітників, які переїхали одночасно з плотами. Рух команди втручання було зроблено з вагоном, а потім з автомобілем, втручаючись у разі потреби. Поплавці на долині Кіроя проїхали на плотях на досить відомій відстані до Петрова, а іноді вони жили в Бочікою Маре.

У кожному секторі плотництва, команди, що складаються з 3 або 5 робітників, які пересуваються одночасно з плотами. Давно, пересування команди порятунку здійснювалося на возах, а пізніше на машинах, які втручалися у разі потреби. Плавці на долині Кіроя проїхали на плотях досить велику відстань аж до села Петрова, а іноді і до Бочікою Маре (Великого Бичкова).

Плотництво на плотях має високий ступінь ризику через повороти у формі дуги (Смерчений, Боднаріка, Волошин, Пед Елма), глибину текучої води, скель Молошнєк з Репеді (Кривого), зрушення хмар і з'єднання ріки Кіроя з рікою Вішеу, та впадання ріки Вішеу у ріку Тиса.

Швидкість плотів складалася в 13-15 і 20 км / год, залежно від сезону і погоди. Відстань в 30 км (Полянка-Петрова) протікала дві години навесні і 4 години восени, коли потік води був невеликим.

Перев'язка плотів передбачала терпіння, майстерність і здібності.

Взимку ліс був зрубаний з лісу і покладений у стеки на березі води, а навесні утворювалися плоти. Кожний пліт пробка складався з одного, двох, трьох, до п'ятьох таблиць або сіток. Передня сітка називалася БУЗАР. 3. а остання з хвоста називалася КОДАР. 2. (ХВОСТАРЬ-в перекладі). У схемі перев'язки (обладнання, яке служить для підтримки працівників, що працюють на висоті), деревина сортується за розмірами. БУЗАР. 3. був зроблений з найтоншої і такого ж розміру деревини, щоб легко ковзати по течії води.

Наступні таблиці плоту мали довгі колоди по краях. Якщо дошка містила 20-30м круглого дерева, це означає, пліт створений з 5 таблиць містив 100-150 кбм. До БУЗАРА. 3. був прикріплена до колода, під назвою КАЛАДЕУ. 4. На ній було зафіксован кермо, а колоди були просвердлені (пробурені) і зв. язані ШПРАНГОЮ. 5. Кермо, по суті, було 7-8 м. тонке дерево, яке називалося КОНДЕЙ. 6. В якому була прикріплена букова деревяна лопата. Кермо було прикріплене до КАЛДЕУА. 7. подібне ярмові, прикріплене цвяхами. Великі плоти були були оснащені двома кермами (два плотники на бузарі, а третій мав стояти на кодарі). Кодар був забезпечений якрним кабелем.

Як правило, плотництво розпочався в квітні, з таненням снігу і весняними опадами, і тримав до пізньої осені.

Рафтинг можна було здійснити лише на підставі спеціального дозволу і заборонено вночі.

Взимку бокораші працювали в лісі, готуючи деревину на наступний сезон. Використані інструменти були ЦАПІНА. 8. КОАРБА. 9. (цось в роді сферделя, дреля, ТЕАКУЛ. 10. (спосіб, яким підіймало дерево і прибортувало пліт, і ШПРАНГА. 5. На березі пліт був прив'язаний до стовпа – КАЗЕК. 11. Плотництво має ряд переваг (дешевий транспорт, не забруднюючий і транспортується у великих розмірах), але й деякі недоліки (деревина заповнена водою).

Історичні джерела:

Пряла Янош, с села Репедя, Но. 463, старожил, пам, ятаючи деякі дані та історичні бувальщини про село Репедя, на основі усної традиції, збереженої від від батька до дитини, 20 травня 1998 року, находячись в бюро пана Івана Канюки, секретаря села Репедя на той період, сказав що рафтинг на річці Кіроя був

координований, під час Австро-Угорської імперії і мадьярської окупації, німцем МІЛЛЕРОМ, а під час Румунського Царату – ФЕГІРОМ. 12. все німецького походження, обидва професіонали в галузі плотництва. Вони співпрацювали з організаторами рафтіngu з Поєніле де суб Мунте(Поляни) та Рагьу(Рахів) – нині на території України, Закарпатська область, Рахівський район. Серед знаних на той час бокорашів були: Микулайчук Думітру, званий Білан, Кліпей Якоб, Канюка Якоб, Чінар Іліє, Мікулайчук Алекса Павлів, Курак Йон, Бевка Максим, Бензар Йоан, Красюк Алекса, званий Меркелей, Чінар Мігай, званий Котіш, Бевка Думітру, званий Йоушка, Поповіч Грігоре, батько Васіле Поповіча, з присілка Леспедя, Саука Васіле і другі.

За допомогою письмових джерел, а також неписаних джерел свідчить те, що граф ТЕЛЕКІ, за стабільність працівників сантехніків на роботі, уклав з ними трудові договори. Такий договір закінчився 19 вересня 1858 р. між графом Телекі і робітниками Скалуба Павлом з Поєніле де суб Мунте (Поляни) та Кобель Іван з Репедя(Кривого).

Починаючи з 1929 року введено в експлуатацію лісопромисловий завод промисловцем і єврейським власником КАЧКА АРНОЛЬД, фабрика, що працювала до осені 1944 року, коли її спалили відступаючі німецькі війська Другої світової війни), плоти плавали на річці Кіроя, аж до будинку м'ясника Маєра Онцюля, розташованого на лівому березі річки Кіроя. Тут плоти зупинилися, вони розвантажувалися, завантажувалися і перевозилися на лісопромисловий завод у місці під назвою Лужана. Біля будиночка м'ясника і дому Маєра Онцюля протягом певного часу знаходився штаб місцевої влади, мерії, поліції та жандармерії.

Приватна промислова деревообробна фабрика *Качки Арнольда* (депортованого, на расових підставах, весною 1944 р. угорськими властями, керівництво якого, до осені 1944 р. перейшло в руки БЕНІЧНГІ ДЮЛО-ГУСТАВ), який володів наступним обладнанням і установками: парова машна, з рушійною силою - 80 потужністю, Мали наступне обладнання та установки: парова машина з 80-сильним двигуном, котел, два дроворуби, два токарних верстата і токарний верстат.

На лісопромисловому заводі працювали бл. 150 осіб різного віку та статі. Працівники були віднесені до різних секторів заводу, до різних видів діяльності з точки зору здібностей, майстерності та робочої сили.

У 1944 році виробництво лісоматеріалів на заводі становила близько 10 000-15 000 куб.

Під час практики плавання і на підтримку виробництва плотів було дві фабрики, які виробляли чань для плотів, одна на місці під назвою «Ясенуске», на чолі з Русенюком Васіле, який був також і мелником, в Лужано-Ясенюському, та ще одна фабрика в присілку Томнатек, під керівництвом Ретязника Стефана, сина Ретязника Олекси та Ретеазніка Марії, одружений з Русеніку Анною, дочка Русенюка Васіле і Русенюк Еудохії, народжений 6 серпня 1860 року в селі Богдан, яке на той час належало Чехословаччині, а тепер Україні, і, який помер 11 березня 1937 року в селі Репедя.

Чані були зроблені з чагарників. У кожній фабриці працювали п'ять-сім робітників, які виробляли пруту, а 2-3 особи вирізували і перевозили чагарники, від місця вирізу до фабрики.

Відразу після закінчення Другої світової війни, після будівництва вузької залізничної лінії, від лісозаготівельної фабрики до міста Томнатик, плоти припинив свою роботу, дерево перевозили поїздом на вузькій залізниці в Леордіні, а потім на автомашинах, прицепах та вантажівках.

. . . Плотництво, як зональне заняття, з часом, зник, лісовообробна фабрика була зруйнована через спалення осеню 1944 року, вузька залізниця (СФФ-ЧФФ). 13.

Розкрадання зникло як зональна робота, лісова фабрика була зруйнована вогнем восени 1944 року, вузька залізнична лінія (СФФ) Леордина-Репедея була розібрана протягом 1970-х -1972-х роках, і пакети занепали. Залишились гори, величезні хвойні і смолистої ліси, де живуть дикі тварини, ведмідь, олень, рись, гірський півень. На пагорбах ростуть в тишині ліси: бук, дуб, береза, ясень, липа та в'яз.

У річках чистої води радуються життю пструги, гек, а в пам, яті старожилів залишилась живе суспільство, з звичаями, традиціями незабутніми заняттями життя користується пастухом і загиблими, а в свідомості людей з суворими волосами залишається живою спільнотою, з незвичайними звичаями, традиціями і незабутніми заняттями.

Матеріал складений Василем Поповичем, директором Будинку культури Репедея. Відомості, отримані від Поповичи Стефана, на прізвисько- «Маскаль», 1925 року народження, і Іоан Каньюка, бувший секретар примарії Репедея, 1928 року народження.

Тегноредакція - Василь Попович, місцевість Репедея(Кривий), Марамуреш, Румунія.

07. 04. 2019